

GUIA DOCENT DE L'ASSIGNATURA

Titulació oficial	<i>Licentiat in Historia, Archaeologia et Artibus Christianis</i> (120 ECTS) (Equivalent al títol universitari de Màster [BOE 22/04/2015])				
Titulació pròpia	Postgrau en Història i Art cristià (60 ECTS) –títol UB-				
Assignatura	MCCHP03 L'ART GÒTIC A LA MEDITERRÀNIA OCCIDENTAL (SEGLES XIII-XV)				
Curs	Primer	Itineraris	Comuns	Àrea	Cursos generals
Any acadèmic	2021-2022	Període lectiu	2 Sem	ECTS	10 ECTS
Professor/a	Dr. Cèsar Favà Monllau (coordinador)			Llengua	Català

Descripció/Justificació

El curs pretén oferir una aproximació a la història, l'art i la cultura de l'Europa occidental als darrers segles de l'edat mitjana, amb un èmfasi especial al marc català i les seves connexions mediterrànies i europees. El programa s'estructura en tres grans blocs: història, filosofia i teologia, i art i cultura.

Requisits i orientacions prèvies

Coneixements elementals d'història medieval d'Europa, filosofia, teologia, història de l'art, paleografia i musicologia.
El curs es planteja des d'una perspectiva interdisciplinària, amb aprofundiments en alguns aspectes destacats.

Objectius

Generals:

Adquirir una visió global i interdisciplinària de la història i de l'acció de l'Església en la història.

Específics:

Obtenir una visió general del període desplegat en el temari, especialment a Catalunya, en el context europeu i amb particular atenció a la presència de l'Església en els àmbits tractats.

Conèixer els principis teòrics i metodològics de les diferents disciplines desenvolupades.

Adquirir coneixements bàsics sobre el patrimoni conservat del període tractat en les seves diferents manifestacions.

Competències

Competències transversals (genèriques):

Capacitat d'adquirir habilitats bàsiques en els processos de comunicació i difusió.

Capacitat d'anàlisi i síntesi.

Capacitat de sistematitzar i organitzar l'estudi de la matèria.

Competències específiques:

Coneixements específics de cadascun dels blocs del temari.

Assimilació dels instruments necessaris per a la valoració i coneixement del patrimoni.

Continguts**I – Introducció. Els segles del gòtic. La Mediterrània occidental, s. XIII-XV. Fonts i documents. Historiografia.****II – Història civil, política, de l'església i econòmica**

1. Història civil i política

1.1. Els perfils del monarca feudal. Suport institucional. Pràctica del poder.

1.2. Anglaterra i França: la Guerra dels Cent Anys. Gènesi. Treves. Sentit i Conseqüències de la Guerra.

1.3. L'Imperi Germànic. Els primers Habsburg. Lluís IV de Baviera. Carles IV i la Butlla d'Or. Els principats alemanys. El naixement de Suïssa.

1.4. Els Regnes peninsulars: la Corona catalano-aragonesa. Reconquesta i repoblació. Pere III i les Vespres Sicilianes. L'expansió mediterrània. El Consolat de Mar. L'evolució i extinció de la Casa de Barcelona. El Compromís de Casp. Castella. Pere I i la guerra civil castellana. Els Trastàmara. Lluita entre la noblesa i la monarquia. La Reconquesta.

1.5. Les ciutats estat italianes: Milà. Venècia. Gènova. Florència. Els Estats Pontificis. El Regne de Nàpols. Els conflictes entre Güelfs i Gibelins. Imperi i Papat.

1.6. La perifèria europea. Els estats escandinaus i bàltics. Unificació i evolució. L'Europa de l'est, entre occident i Bizanci.

1.7. Bizanci. Els Paleòleg. Entre els tàrtars i els turcs. El II Concili de Lió. El Concili de Ferrara-Florència. L'Hesicasme i el Mont Athos. El Palamisme. La renovació de l'església ortodoxa.

1.8. La gènesi de l'Estat modern. L'enfortiment dels Estats. França. Anglaterra. Borgonya. El *Quattrocento* italià. Les monarquies Hispàniques. Portugal. Les expedicions a Àfrica i Amèrica. L'inici de la colonització i les missions.

2. Història de l'església

2.1. El Pontificat. De la reforma a la *plenitudo potestatis*. Innocenci III. El Concili Lateranense IV. La teocràcia pontifícia de Bonifaci VIII a Alexandre VI.

2.2. Les noves ordes religioses. Els franciscans i els dominics. La reforma monacal. La primera escolàstica i els monestirs. Desenvolupament del monacat femení dins de l'influència dels mendicants.

2.3. Els moviments herètics i els conflictes populars del s. XIII. El moviment pauperístic i les seves conseqüències. El Concili IV del Laterà.

2.4. La reforma i organització de l'església. El regim fiscal i la reforma de la Cúria Pontificia. El clergat. Els bisbes i les diòcesis. Les parròquies. Els sagraments. El desenvolupament del Dret Canònic. La nova relació entre el Papat i les nacions cristianes.

2.5. La crisi del pontificat medieval. Climent V. El període d'Avinyó. El cisma d'Occident. El Concili de Constança. El conciliarisme.

2.6. Els moviments herètics dels segles XIV i XV. Wycliff. Els Husites.

2.7. El papat del Renaixement. La política pontificia dins d'Itàlia. Desenvolupament de la ciutat de Roma.

2.8. La nova espiritualitat de la baixa edat mitjana. L'espiritualitat interior. La Gràcia. La interiorització de la religiositat. La quantificació de la salvació. Primers alhors de l'Humanisme cristià.

3. Economia i comerç. Demografia

3.1. El nou panorama urbà. L'economia urbana. El comerç. Conflictes i revoltes socials en el medi urbà (París, Gant i les províncies del Nord, els *ciompi* de Florència).

3.2. La zona mediterrània. La Lliga Hanseàtica. L'activitat econòmica. Del camp al negoci comercial.

3.3. El creixement demogràfic del segle XII i inicis del XIII. La Pesta Negra. Conseqüències i reconstrucció.

III – Història de la teologia, filosofia i espiritualitat

1. Les universitats medievals

1.1. Tipologia d'universitats. Organització i independència. Dificultats. Mètodes de treball.

1.2. Funcions polítiques, literàries i culturals de les universitats.

1.3. El magisteri europeu. París. Oxford. Les primeres universitats a la península Ibèrica.

2. Els teòlegs universitaris

2.1. Guillem d'Auxerre. Guillem d'Alvèrnia. Felip el Canceller.

2.2. Els mestres d'Oxford. Robert Grosseteste. Roger Bacon.

2.3. La teologia franciscana. Antoni de Pàdua. Sant Bonaventura. Pere Joan Olivi.

2.4. La teologia dominicana. Albert Magne. Tomàs d'Aquino. Síntesi tomista: les veritats de la Raó i de la Fe. Moral i societat.

2.5. El radicalisme aristotèlic. L'Averroisme llatí. Sigeri de Bramante. Boeci de Dàcia. La condemna del 1277. Els mestres seculars de París. Godofred de Fontaine. Enric de Gant.

3. Els nous horitzons del segle XIV

3.1. Joan Duns Escot. Pensament filosòfic i teològic.

3.2. Guillem d'Ockam. Filosofia, teologia i moral.

4. La teologia als Països catalans

4.1. Context cultural i religiós.

4.2. Sant Ramon de Penyafort.

4.3. Ramon Llull. El seu pensament i la seva obra.

4.4. Els teòlegs dominics. Ramon Martí. Arnau de Vilanova.

4.5. Els teòlegs franciscans. Francesc d'Eiximenis.

4.6. De la predicació a la Inquisició. Nicolau Eimeric. Vicenç Ferrer.

4.7. Felip de Malla. Ramon de Sibiuda.

5. L'espiritualitat dels segles XIV i XV

5.1. La mística renanoflamenca. Ambient i època. temes fonamentals. Mística i metafísica.

5.2. Mestre Eckhart. Joan Tauler. Enric Susso. Jan van Ruysbroek.

5.3. La *devotio moderna*.

6. Heretgies i reformisme

6.1. Els Valdesos. El catarisme. Origen i expansió. El *consolamentum* i els principis càtars. Pere el Catòlic. La croada anticàtara i la repressió a Tolosa. La inquisició.

6.2. El realisme i el biblisme. John Wycliff. L'elesiologia de Jean Hus. La *via moderna* de Joan Gerson. Nicolau de Cusa.

IV – Art i cultura

1. L'art gòtic: concepte i periodització

2. Arquitectura i urbanisme. La catedral com a símbol. Parròquies, monestirs i convents. L'arquitectura àulica. La ciutat.

2.1. L'Îlle de France i el naixement de l'arquitectura gòtica. La capçalera de Saint-Denis i l'abat Suger. L'època de les grans catedrals. L'arquitectura del segle XIV i el gòtic tardà. El gòtic meridional.

2.2. L'arquitectura gòtica a Catalunya. Les catedrals de la Catalunya Nova: Lleida i Tarragona. Els monestirs de Santes Creus i Poblet. Les parròquies: Santa Maria del Mar. L'arquitectura de les ordes mendicants. La ciutat i els edificis civils. L'arquitectura àulica: el Palau Reial Major de Barcelona.

3. Escultura. La portada gòtica i l'escultura arquitectònica. L'escenari litúrgic: púlpits, cors i retaules. Els monuments funeraris. La imatgeria.

3.1. L'emergir de l'escultura gòtica. Chartres i el seu cercle d'irradiació. La renovació escultòrica del segle XIV. L'escultura internacional i la del gòtic tardà.

3.2. Escultura gòtica a Catalunya. Primers vestigis. Les grans fàbriques arquitectòniques. El segle XIV: gal·licismes i italianismes. El retaule escultòric i la denominada escola de Lleida. El segle XV i el ressò de la plàstica septentrional. L'escultura funerària. El panteó reial de Poblet.

4. Arts del color. Pintura mural i vitrall. El retaule pictòric. El llibre il·luminat.

4.1. Pintura i miniatura del gòtic lineal. França i Anglaterra. El *Trecento*. La pintura del 1400: París i les corts europees. La pintura dels Països Baixos a finals de l'edat mitjana. La darrera miniatura gòtica i els inicis del gravat.

4.2. Pintura i miniatura a Catalunya. El primer gòtic: conjunts murals i sobre taula. Els manuscrits. L'italianisme pictòric: dels Bassa als Serra. Catalunya 1400: l'estil internacional. La pintura de matriu flamenca.

5. Arts sumptuàries. Orfebreria i joieria. Els teixit. La tapisseria. El brodat. Les arts sumptuàries a Catalunya.

6. Litúrgia, música i literatura

6.1. Vida de pietat i sacraments. Any litúrgic i devocions. Assistència caritativa. Les relíquies i el seu culte. Els pelegrinatges. La hagiografia.

6.2. L'evolució de la música. Del gregorià a la polifonia. Música religiosa. Música vocal profana. Música instrumental. Teoria i notació. L'escola anglesa. L'escola borgonyona. L'escola franco-flamenca. Johannes Ockeghem. Jacob Obrecht. Josquin des Prez. Heinrich Isaac. Jean Mouton. Pierre de la Rue. La policoralitat. El teatre.

6.3. La reforma de l'educació. Guarino. Vittorino. La recuperació dels clàssics. Una nova consciència moderna, el diàleg interior. L'Humanisme cristià. L'humanisme polític. Nicolau

Maquiavel. L'Humanisme italià. Petrarca. Leonardo Giustinian. Francesco Barbaro. Gasparino Barizza. Pier Candido Decembrio. Francesco Fidelfo. Leon Battista Alberti. Nous mètodes filològics. Filologia bíblica. Lorenzo Valla.

6.4. La literatura en llengua vernacla. Artistes i mecenatge. La cultura popular. Dante. Boccaccio. Joanot Martorell. Bernat Metge. Bernat Desclot. Ramon Muntaner. Juan Fernández de Heredia. Pero López de Ayala. Jorge Manrique. Geoffrey Chaucer. Philippe de Comynes.

6.5. Evolució de la ciència i la tècnica. La tecnologia de la guerra. La ciència geogràfica i la representació del món. La impremta.

Metodologia d'ensenyament-aprenentatge

Presentació oral dels continguts per part del professor, amb el complement pràctic de projeccions en power-point, fotocòpies, etc.

Activitats pràctiques desenvolupades pels estudiants: participació activa i debats relacionats amb el temari; anàlisi i interpretació de textos i d'elements audiovisuals.

Tutorització per a dubtes particulars.

Avaluació

Críteris d'avaluació:

L'avaluació de l'assignatura resulta de l'elaboració d'un treball de curs tutoritzat, que té un valor d'un 90 % sobre la nota final.

L'assistència i la participació activa a classe té una valor d'una 10% sobre la nota final.

Tècniques d'avaluació:

L'alumne escollirà un tema de treball vinculat amb un dels blocs temàtics i el consensuarà amb el professor del bloc corresponent, que en farà el seguiment fins a la seva presentació.

Bibliografia bàsica

1. Història

ASTARITA, C., *Del feudalismo al capitalismo: cambio social y político en Castilla y Europa Occidental, 1250-1520*, [València], [Granada], 2005.

AVENTÍN, M.; SALRACH, J. M., *Història medieval de Catalunya*, Barcelona, 1998.

BARTLETT, R., *La Formación de Europa: conquista, colonización y cambio cultural, 950-1350*, [València], [Granada], 2003.

BASCHET, J., *La civilisation féodale. De l'an mil à la colonisation de l'Amérique*, París, 2004.

BATLLE, C., *L'expansió baixmedieval, segles XIII-XV*, Barcelona, 1987 [VILAR, P. (dir), *Història de Catalunya*, v. III].

BOIS, G., *La gran depresión medieval, siglos XIV-XV. El precedente de una crisis sistémica*, Madrid, València, 2001.

BOLÒS, J., *Catalunya medieval. Una aproximació al territori i a la societat a l'edat mitjana*, Barcelona, 2000.

GARCÍA DE CORTÁZAR, J. A.; SESMA, J. A., *Historia de la edad media: una síntesis interpretativa*, Madrid, 1997.

GUINOT, E., *La Baja Edad Media en los siglos XIV-XV. Economía y sociedad*, Madrid, 2003.

HUIZINGA, J., *El otoño de la Edad Media. Estudios sobre la forma de vida y del espíritu durante los*

siglos XIV y XV en Francia y en los Países Bajos, Madrid, 1979 [1930].

LE GOFF, J., *La Baja Edad Media*, 1971 [1962].

MONSALVO, J. M., *La Baja Edad Media en los siglos XIV-XV. Política y cultura*, Madrid, 2000.

SABATÉ, F., *Catalunya medieval*, Barcelona, 2006 [BALCELLS, A. (dir.), *Història de Catalunya*, v. II].

SALRACH, J. M., *Entre Roma i el Renaixement. Història i textos de l'Occident Medieval*, Vic, 2002.

SANS TRAVÉ, J. M., *Els comtes sobirans de la Casa de Barcelona: de l'any 801 a l'actualitat*, Barcelona, 2002.

2. Filosofia i teologia

ABBAGNANO, N., *Historia de la filosofía, I, Filosofía antigua. Filosofía patristica. Filosofía escolástica*, Barcelona, 1982.

BERTELLONI, F.; BURLANDO, G., *La filosofía medieval*, Madrid, 2002.

FLASCH, K., *El Pensament filòsofic a l'Edat Mitjana: d'Agustí a Maquiavel*, Santa Coloma de Queralt, 2006.

GILSON, E., *La philosophie au Moyen Âge*, 2 v., París, 1976.

KRETZMANN, N.; KENNY, A.; PINBORG, J. (eds.), *The Cambridge History of Later Medieval Philosophy. From the Rediscovery of Aristotle to the Disintegration of Scholasticism, 1100-1600*, Cambridge, 1982.

LE GOFF, J., *Les intellectuels au Moyen Âge*, París, 1962.

LECLERQ, J., *El amor a las letras y el deseo de Dios: introducción a los autores monásticos de la Edad Media*, Salamanca, 2009.

LIBERA, A. DE, *La filosofía medieval*, València, 2006.

MENSA, J., *Introducció a la filosofia medieval*, Bellaterra, 2012.

MURRAY, A., *Razón y sociedad en la Edad Media*, Madrid, 1983.

D'ONOFRIO, G., *Storia della teologia nel medioevo*, 3 vols., Casale Monferrato, 2006.

PASNAU, R. (ed.), *The Cambridge History of Medieval Philosophy*, Cambridge, 2010.

PEREIRA, M., *La filosofía nel Medioevo. Secoli VI-XV*, Roma, 2008.

RAMÓN, R., *Historia de la Filosofía Medieval*, Madrid, 2002.

SARANYANA, J. I., *Historia de la Filosofía Medieval*, Pamplona, 1999.

VILANOVA, E., *Historia de la teología cristiana*, v. I, *De los orígenes al siglo XV*, Barcelona, 1987.

WEINBERG, J., *Breve historia de la filosofía medieval*, Madrid, 1998.

3. Art

L'art à la cour de Bourgogne. Le mécénat de Philippe le Hardi et de Jean sans Peur (1364-1419), París, 2004 (catàleg d'exposició).

BIALOSTOCKI, J., *El Arte del siglo XV. De Parler a Durero*, Madrid, 1989.

BELLOSI, L., *Come un prato fiorito. Studi sull'arte tardogotica*, Milà, 2000.

BORCHERT, T-H. (dir.), *Le siècle de Van Eyck. Le monde méditerranéen et les primitifs flamands, 1430-1530*, Bruixes, 2002 (catàleg d'exposició).

- CAMILLE, M., *Arte gótico. Visiones gloriosas*, Madrid, 2005 [1996].
- CHATELET, A.; RECHT, R., *Le monde gothique. Automne et Renouveau, 1350-1500*, París, 1988.
- CORNUDELLA, R. (dir.), *Catalunya 1400. El gòtic internacional*, Barcelona, 2012 (catàleg d'exposició).
- CORNUDELLA, R.; FAVÀ, C.; MACÍAS, G., *El Gòtic a les col·leccions del MNAC*, Barcelona, 2011.
- ERLANDE-BRANDENBURG, A., *El arte gótico*, Madrid, 1992 [1983].
- ESPAÑOL, F., *El Gòtic català*, Manresa, 2002.
- FRANKL, P., *Arquitectura gótica*, Madrid, 2002 [1962].
- GÓMEZ, M. (ed.), *Historia de la música en España e hispanoamérica*, vol. 1, *De los orígenes hasta c. 1470*, Madrid, 2009.
- Grodecki, L., *Arquitectura gótica*, Madrid, 1977.
- HOPPIN, R. H., *Medieval Music*, Nova York, 1978.
- HOURIRANE, C., *From minor to major. The minor arts in Medieval art history*, [Princeton], 2012.
- MARTINDALE, A., *El arte gótico*, Barcelona, 1994 [1967].
- MIRA, E.; ZARAGOZÁ, A., *Una Arquitectura gòtica mediterrània*, 2 v., València, 2003.
- PANOFSKY, E., *Los primitivos flamencos*, Madrid, 1998 [1953].
- PHILIPPOT, P., *La Peinture dans les anciens Pays-Bas: xve-xvie siècles*, París, 1994.
- PLADEVALL, A. (dir.), *L'Art Gòtic a Catalunya*, Barcelona, 2002-2009, 10 vol.
- PLANAS, J., *El esplendor del gòtic catalán. La miniatura a comienzos del siglo XV*, Lleida, 1998.
- SEIDEL, M. (ed.), *Il Trecento*, Florència, 2004 (Storia delle arti in Toscana).
- TABURET-DELAHAYE, E. (dir.), *París 1400. Les arts sous Charles VI*, [París], 2004 (catàleg d'exposició).
- TERÉS, M. R. (ed.), *Catalunya i l'Europa septentrional a l'entorn de 1400. Circulació de mestres, obres i models artístics*, Roma, 2016.
- VILELLA-PETIT, I., *Le Gothic International. L'art en France au temps de Charles VI*, París, 2004.
- WHITE, J., *Arte y arquitectura en Italia 1250-1400*, Madrid, 1989 [1966].
- WILLIAMSON, P., *Escultura gótica 1140-1300*, Madrid, 1997 [1995].
- YARZA, J., *Los Reyes Católicos. Paisaje artístico de una monarquía*, Madrid, 1993.
- YARZA, J., *Baja Edad Media. Los siglos del gótico*, Madrid, 1992.

* Durant el curs es facilitaran referències i materials bibliogràfics específics sobre el temari.